

INLEIDING

Wie heeft er nooit heimelijk gewenst geniaal te zijn? Hoeveel naamloze ploeters zijn niet roemloos weggekwijnd of hebben de hand aan zichzelf geslagen omdat zij zich miskend voelden? De wens iets unieks te scheppen - op het gebied van kunst, wetenschap of samenleving-, het verlangen door de muze bezielde te worden of het vuur van de Goden te stelen is al eeuwenlang een karakteristiek kenmerk van de westerse mens.

Genie. Het woord roept ogenblikkelijk namen op als Da Vinci, Newton, Michelangelo, Mozart of Einstein. Maar zo makkelijk als het lijkt om geniale personen te noemen, zo moeilijk blijkt het om onder woorden te brengen wat genialiteit precies is. Het is een kleverig begrip. Wie een encyclopedie raadpleegt vindt daar omschrijvingen als 'scheppende geest' of 'uitzonderlijke creatieve begaafdheid'. Denkend aan bovengenoemde personen kunnen we ons daar wel wat bij voorstellen. Een sluitende definitie wordt echter nergens gegeven, tal van vragen blijven onbeantwoord.

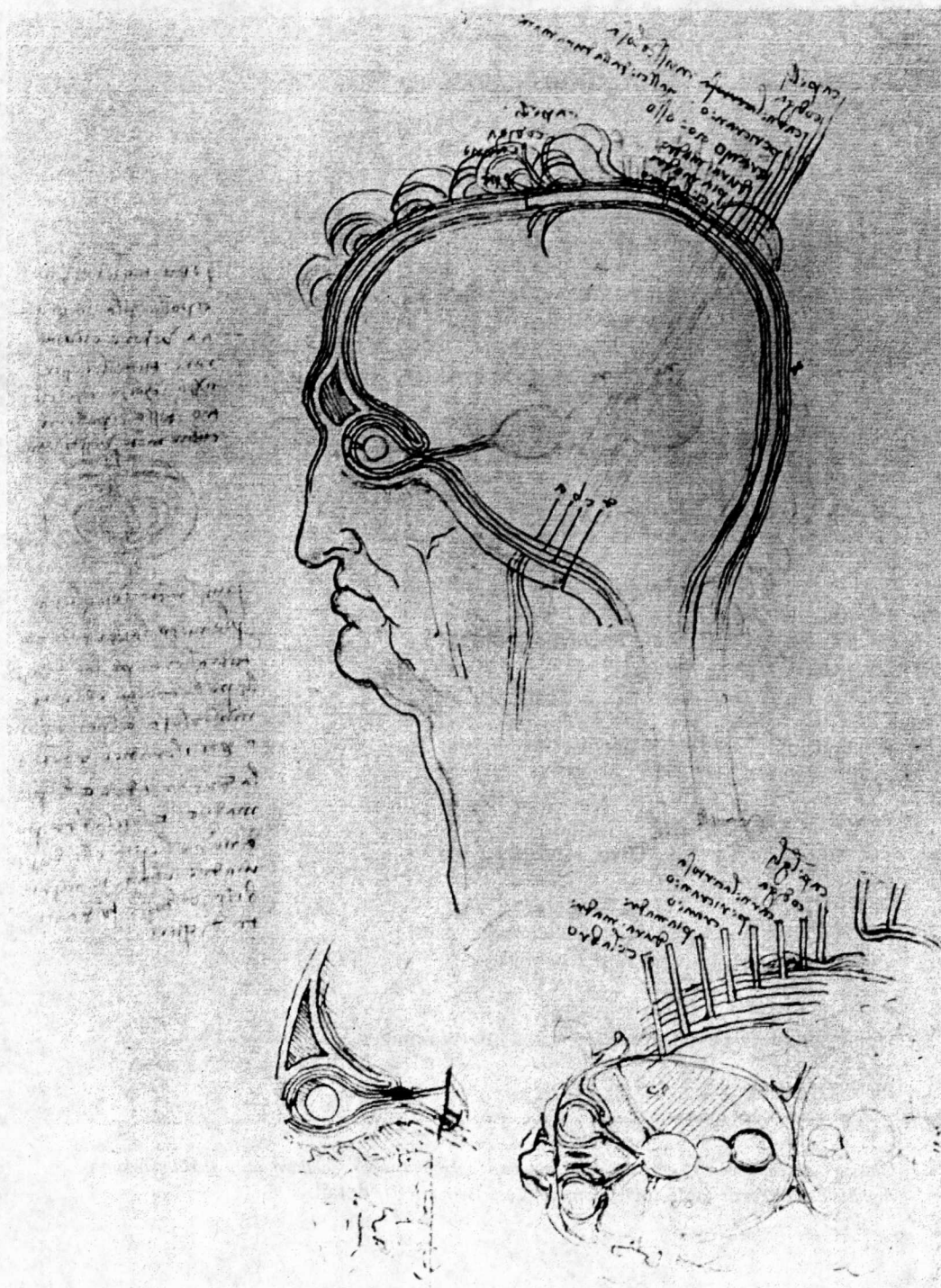
Vanaf de negentiende eeuw tot op vrij recente datum zijn het gedragswetenschappers geweest die het monopolie hadden op de wetenschappelijke bestudering van het probleem 'genialiteit'. Heeft het genie bovennatuurlijke capaciteiten, vertegenwoordigt het misschien het summum van menselijk kunnen, of is genialiteit een soort geestesziekte? Het onderzoek richtte zich hier op het object, op het genie zelf. Het probleem 'genialiteit' heeft echter ook een subjectieve, historische dimensie. Het vormt een dankbaar onderzoeksveld voor de cultuurhistoricus. Zijn er altijd geniale mensen geweest? Wanneer is het begrip genialiteit ontstaan? Waarom komen in bepaalde tijden en op bepaalde plaatsen zoveel genieën voor (Florence in de renaissance, Wenen in het *fin-de-siecle*)? Waarom wordt het werk van veel genieën pas na hun dood gewaardeerd? Waarom ontstond er in de Romantiek een cultus rond 'het genie'? Waarom wordt van personen die op het zelfde gebied vergelijkbare prestaties hebben verricht (de verandering van het wereldbeeld, de muziek) de een wel en de ander niet geniaal genoemd? Newton geniaal, Copernicus niet? Mozart wel, Prince niet?

Deze laatste, ietwat retorische vraag brengt ons bij een ander probleem. 'Genialiteit' lijkt tot het verleden te behoren. Twee argumenten ondersteunen deze misschien wat boude stelling. Zoals blijkt uit de bedrage van medewerkers van het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek in Nijmegen is in de psychologie momenteel in het onderzoek naar 'genialiteit' de nadruk op '(hoog)begaafdheid' komen te liggen. De term 'genialiteit' behoort hiermee tot het verleden. Daarnaast lijkt onze huidige samenleving geen genieën meer voort te brengen. Zeer getalenteerde mensen bestaan uiteraard nog wel, maar Einstein lijkt het laatste genie geweest te zijn. Wie nu een tijdgenoot 'geniaal'

noemt lijkt zijn eerder bewondering te willen uitdrukken dan de betreffende persoon in het pantheon van Da Vinci *cum suis* te willen opnemen. Onze cultuuruitingen zijn consumptiegoederen geworden, de wetenschap is *team-work*, en onze samenleving als geheel lijkt te beantwoorden aan de vrees die Tocqueville 150 jaar geleden uitte toen hij de democratie bekritiseerde: middelmatigheid troef, geen plaats meer voor exceptionele of geniale individuen.

Al met al zijn er dus genoeg redenen voor historici om zich met het fenomeen 'genialiteit bezig te houden. Het leek de redactie dan ook een goede gedachte om aan dit onderwerp een themanummer te wijden. In deze *Groniek* vindt u een aantal bijdragen die het probleem 'genialiteit' van verschillende kanten benaderen. In het reeds eerder genoemde artikel geven de psychologen H.W. van Bortel, M.P.M. Sanders en A. Veerman een overzicht van de ontwikkeling van het onderzoek naar 'genialiteit' binnen hun discipline. Letterkundige W. Schönau schrijft over de ambivalente gevoelens ten opzichte van het genie, en gaat dieper in op de breuk tussen Jung en Freud. Chemicus J. Kommandeur werpt zijn licht op geniale natuurwetenschappers, in het bijzonder op Newton en Einstein. Historicus A. Labrie beschrijft het ontstaan van de geniecultus de Duitse *Sturm und Drang*-periode. Hoe Michelangelo er in slaagde door biografen nóg genialer afgeschilderd te worden dan dat hij al was, leest u in het artikel van kunsthistoricus J.L. de Jong. Historicus R. Kuil gaat in zijn bijdrage dieper in op het Faust-thema in de muziek, onder andere aan de hand van het werk van Busoni en het vergeten Nederlandse genie Van Dieren. In dit jaar van Van Gogh-gekte constateert kunsthistoricus J. Boomgaard dat ook Rembrandt al een eeuw dreigt te worden aangetast door het 'Van Gogh-syndroom'. Dat de cultus rond het genie een niet geheel westerse aangelegenheid is zet de arabiste R. Kruk uiteen in haar artikel over de middeleeuwse filosofen Avicenna en Ibn Khaldun. Tot slot: geen nummer over genialiteit zonder een vergeten genie. Het tragische verhaal over de half mislukte zelfmoord in Beethoven's sterfbed van Otto Weininger, en diens ideeën over sexualiteit en genialiteit vindt u in de bijdrage van van geschiedenisstudent A. Huitenga.

Vaak is er verband gelegd tussen genialiteit en waanzin, onder andere door Seneca en Lombroso. Ook in dit nummer zult u deze theorie een aantal malen genoemd zien. Het leek de redactie van *Groniek* dan ook een goede gedachte om het gehele volgende nummer aan het thema 'waanzin' te wijden.

Leonardo da Vinci: studie voor de werking van het oog